2. ABDÜLHAMİD'İN KURDUĞU HAMİDİYE HAFİF SÜVARİ ALAYLARI
2. ABDULHAMID'S HAS FORMED HAMIDIYE LIGHTWEIGHT FIELDS

Özkan KARACA*

ÖZET

"Hamidiye Hafif Süvari Alayları" Osmanlı merkezi otoritenin sağlanması, devletin etkin olacağı yeni bir sosyopolitik dengenin kurulması, aşiretlerin askeri gücünden faydalanılması, bölgede Ermeniler'in sürdürdüğü faaliyetlerin engellenmesi ve muhtemel bir Rus saldırısına karşı bölge savunmasının güçlendirilmesi için teşkil edilmiştir. Alay, Doğu Anadolu'nun sosyo-ekonomik ve tarihî gelişmeleri üzerine oldukça etkili olmuş bir müessese olarak tarihimizdeki yerini almıştır. 2. Sultan Abdülhamid'in 1909 yılında tahttan uzaklaştırılması onun kurmuş olduğu bu müesseseyi derinden etkilemiştir. Hamidiye Hafif Süvari Alayları, Doğu Anadolu'da merkezi otoritenin sağlanması, devletin etkin olacağı yeni bir sosyopolitik dengenin kurulması, aşiretlerin askeri gücünden faydalanılması, bölgede Ermenilerin sürdürdüğü faaliyetlerin engellenmesi ve muhtemel bir Rus saldırısına karşı bölge savunmasının güçlendirilmesi için teşkil edilmiştir. Bugün Doğuda Müslüman halk yaşıyorsa, hayatlarını 2. Abdülhamid'in bu siyasetine borçlu olduklarını tarihçiler açıkça ifade etmektedirler. Hamidiye alayları ile takviye edilen İslam Birliği, 1. Dünya Savaşına kadar ve hatta 1925 tarihinde başlayan Şeyh Said isyanına kadar tesirini icra etmiştir.

Anahtar Sözcükler: *II.Abdülhamid, Osmanlı Devleti, Hamideye Alayları, Aşiret Mektepleri, Kürtler*

ABSTRACT

"The Light Horse Cavalry Regiment" was established for the establishment of a new sociopolitical equilibrium to be established by the Ottoman Central Authority, to benefit the military forces of the tribes, to prevent the activities carried out by the Armenians in the region and to strengthen the defenses against the possible Russian attack. The regiment took its place in our history as a very influential institution on the socio-economic and historical developments of Eastern Anatolia. The abdication of Sultan Abdulhamid in 1909 deeply affected this establishment which he founded. The Hamidiye Light Cavalry Regiment was established for the establishment of a new sociopolitical equilibrium in the Eastern Anatolia, a new sociopolitical equilibrium in which the state would be effective, the use of tribal forces from the military, the prevention of activities carried out by Armenians in the region and the strengthening of regional defense against a possible Russian attack. If the Muslim people live in the East today, historians are openly expressing that they owe their lives to Abdulhamid's politics. The Islamic Union, which was reinforced by Hamidiye regiments, played a role until the Sheikh Said rebellion, which started in the first world war and even in 1925.

Keywords: *II.Abdulhamid, Ottoman Empire, Hamideye Regiments, Tribal Mektebileri, Kurds*

* Araştırmacı- Yazar. MSN Yayıncılık Genel Yayın Yönetmeni. ozkankaraca@atlantikmedya.com

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

GİRİŞ

Küçük kıvılcım halinde, basit sebeplerle başlayan Doğu Anadolu'daki isyan hareketi: Osmanlı Devleti'ni yıkmayı hedefleyen dış güçlerin Doğu Anadolu bölgesinde faaliyet gösterdiği yıkım ve parçalama emelleri sonucu dalga dalga büyümeye başlamıştı. Yabancı devletlerin burada ki yoğun casusluk faaliyetleri sonucu yaptıkları oyunları 2. Abdülhamid farkına varmış ve gereken tedbirleri almıştır. İngiltere, bütün istihbarat gücüyle 1806 yılından itibaren bölgede faaliyete başlamıştır. İngiltere'nin burada ki emelleri, Ermenilere ve Kürtlere birer kukla devlet kurdurtmak olmuştur. Rusya'nın bu bölgedeki yıkıcı faaliyetleri fiilen 1805 yılında başlamıştır. 1880'deki Rum isyanı tamamen Rusların tahrikleri sonucu başlamıştır. Diğer yandan; Fransa, Amerika, İran ve Musevilerin de yıkıcı rolleri mevcuttur. Bölgenin her şehrinde birer istihbarat merkezi gibi özel okullar açmaları ve hem Ermeni hem de Kürt isyancıları buralarda eğitip korumaları, bu tahrik edici faaliyetlerin başında gelmektedir.

Sultan 2. Abdülhamit döneminde yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan Ermenilerin bağımsızlık çalışmaları da özellikle Rusya ve Fransa'nın ekonomik ve politik yardımlarından dolayı Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit haline gelmişti. Doğu Anadolu'da bulunan Ermeni gençler, yığın kafileler halinde Ağrı-Doğubayazıt ve Iğdır üzerinden Erivan'a geçerek askerlik ve gerilla eğitimi alıyor, bu katil ruhlu Ermeniler geri döndükten sonra bölgede geniş çaplı terör estirerek Müslümanlara yönelik büyük katliamlar yapıyorlardı.

1877 ve 1878 yıllarında Osmanlı-Rus savaşında sırasında Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğunun elinden kopartıldı. İmparatorluğun Hristiyan unsurlarını meydana getiren Balkanların elden çıkmasından sonra, İngilizlerce Müslüman halkları Osmanlı merkezinden kopartmak ve kışkırtmak için yoğun çaba harcadılar.

Dış güçlerin bu bölücü ve katliam hareketlerini gören 2. Abdülhamid, çareyi İslâm kardeşliğini bölgede takviye etmekte bulmuştur. Sultan Abdülhamid'in bu siyasetinden maksat; Devletin merkezi sisteminin padişaha vermiş olduğu maddi imkanlardan yararlanmak ve halifelik makamının manevi üstünlüğünü kullanmak suretiyle; kırgın düşmüş, ümidi kırılmış ve kompleks içerisinde bocalayan Müslümanlara ümidin ötesinde kardeşlik bağlarında İslam birliğini aşılamaktır.

AŞİRET BAĞLAMINDA DOĞU ANADOLU

Aşiret; birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen topluluk olarak tanımlanır. Aşiretler kendi içerisinde hiyerarşisi, örfü ve kuralları olan göçebe, yarı göçebe yaşam tarzına sahiptir. Temel geçim kaynağı hayvancılık ve tarımcılık olan aşiretler, Osmanlı-Rus ve Osmanlı-İran sınırı boyunca geniş yaylaklar üzerinde sınır ihlallerine ve ticaretin aksamasına neden olmuştur. Yaylakların kullanımı konusunda diplomatik sorunların yanı sıra aşiretlerin kendi aralarında da çeşitli anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devletinin kuruluşundan bu yana, konar-göçer hayat tarzı ile çadırlarda yaşayan doğudaki aşiretlerden, askeri personel olarak yeteri kadar yararlanılamıyordu. Bunların daimi yerleri belli olmadığından askerlik hizmetleri de bir düzene sokulamamıştı.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

Osmanlı Devleti, ülkede birlik ve beraberliği perçinlemek için tüm ülke halkını "Osmancılık" fikri etrafında toplamaya çalıştı.

Osmanlı-Rus savaşlarının mevcut otorite boşluğunu daha da derinleştirmesi sebebiyle aşiret yapısının güçlü olduğu bölgelerdeki mücadeleler daha da arttı. 2. Abdülhamid merkeziyetçi, reformcu, dengeci politikalarıyla; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da merkezi otoriteyi tesis etmeyi, yeni bir sosyo-politik denge kurmayı, Ermeni örgütlerinin faaliyetlerine engel olmayı, başta Rusya ve İngiltere olmak üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yabancı devletlerin emellerine set çekmeyi amaçladı.

KAYNAYAN BÖLGE DOĞU ANADOLU

Doğu Anadolu, 1071'den itibaren Türklerin anavatanı ve yerleşim merkezi olarak, İslam'ın karakter bularak kök saldığı, geliştiği bir bölge olmuştur. Bu yönüyle, Doğu Anadolu'nun; Batı Anadolu'dan ve Trakya'dan, Edirne'nin Hakkâri'den, Bursa'nın Diyarbakır'dan, Konya'nın Van'dan farkı yoktur. Her biri, bütün olan devlet otoritesinin ve vatan topraklarının ayrılmaz parçasıdır. Doğu Anadolu, 900 yıldır kültürel derinlikleriyle, hatıraların fısıltısıyla, tarihi birikimiyle, insan dinamikleriyle var olarak günümüze ulaşmıştır.

19. yüzyılın yarısından itibaren dünyayı menfaat sahaları şeklinde paylaşan İngiltere, Rusya, Fransa devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu da çeşitli şekil ve vasıtalarla bölerek, Doğu Anadolu'da kendi nüfuz ve tesir sahalarını genişletmek amacında idiler. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması meselesini ve Osmanlı'nın dâhili problemlerini "Şark Meselesi" çerçevesi içinde ele aldılar. Yüzyıllardır fitnenin başı olan bu devletler, Doğu bölgelerinde dağınık ve azınlık halinde yaşayan Ermenilerle ilgilenmeye ve onları tahrik etmeye başladılar. Bunun içindir ki, Doğu Anadolu'nun tarihi ve mevcut durumu hakkında maksatlı ve yalanlarla dolu; kitaplar, makaleler yazılmaya ve konferanslar vermeye başladı. Bütün bu siyasi yayınların ve propagandanın maksadı Doğu Anadolu'nun "Ermenistan" olduğu fikrini[1] dünya kamuoyuna benimsetmekti.

[1] Ermeni Milliyetçiliğinin yayılmasında Anadolu'daki Amerikan Kolejlerinin de etkisi de vardır. Ermeni hareketine sempati duyan Amerikan okullarındaki öğrencilerin, yayınlarıyla sözde Ermeni uyanışına katkıda bulundukları açıktır. Misyonerlik ve Patrikhane etkisindeki Ermeni milliyetçileri Türk kılığına girip kendilerine destek olmayan Ermenileri öldürüp "Görmüyor musunuz? Türkler sizi kesiyor siz hâlâ bizimle birlikte olmuyorsunuz!" diyorlardı. Ermenileri devlet kurmaları yönünde kışkırtmaları ve Ayastefanos Andlaşması'na Ermenilerle ilgili madde koymalarıyla 3 Mart 1878'de 'Ermeni Sorunu' resmi olarak ortaya çıkmıştır. atı dünyası yabancı okullar ve yürüttükleri misyonerlik faaliyetleri ile sadık tebaa Ermenileri Osmanlı Devleti için bölücü unsur olmaya hazırlarken, ana faktör diyebileceğimiz Rusya, çalışmaları ve Osmanlı Devleti ile sıkça yapılan savaşların yanında Ermenilerin hamiliğini de üstlenip kendi idealleri uğruna Ermenileri kullanmıştır. Ermeni Sorunu da Osmanlı Devleti'nin zayıflığından faydalanıp tarih boyunca "Sadık Millet" olarak anılan Ermenileri, boş vaatlerle ve hayali tarih algısı ile kandıran, Doğu Sorunu'nun mimarı Batı'nın Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkardığı sorunlardandı. Ermenistan'ın siyasi, tarihi, kültürel ve coğrafi sınırlarının belirsiz olması, hak iddia ettiği toprakların üzerinde Rusya-İran-Osmanlı devletlerin bulunması, askerlik sanatından ve ordudan mahrum olmaları, cemaatlerinin Gregoryan-Protestan-Ortadoks-Katolik olmak üzere tarih, hak iddialarını çürütüyordu.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

ERMENİLER BAĞLAMINDA DOĞU ANADOLU

1890-1895 yılları arasında bölgede meydana gelen Ermeni olayları sonrasında İngiltere, Fransa ve Rusya Ermeniler lehine ıslahat taleplerini tekrarladılar. 2. Abdülhamid, 11 Mayıs 1895 tarihinde adı geçen devletlerin elçileri tarafından ortaklaşa verilen ıslahat projesinde Hamidiye Alaylarına ilişkin olarak bunların sıkı bir şekilde denetlenmesi yönündeki isteklerine müdahale etmiştir. Padişah, aşiret reislerinin birtakım Ermeni çetecilerinin iftiraları ile tehdit ve tehlikeye uğranmamasına valiler, mutasarrıflar ve kaymakamlar tarafından dikkat edilmesini emrederek alayları korumak istemiştir. (Küçük 1984: 141)

Hamidiye Alayları kurulmadan önce Ermeniler, Avrupa'nın teşvik ve yardımı ile Osmanlıdan ayrılarak, neticede müstakil bir Ermenistan için planlı bir şekilde siyasi, askeri, dini, psikolojik, diplomatik hazırlıklarını yapmışlar ve örgütlerini kurmuşlardı. Sıra devlete ve Müslüman halka karşı harekete geçmelerine gelmişti. Nitekim Ermeniler ilk isyanı, 20 Haziran 1890'da Erzurum'da, ikinci ayaklanmayı da 15 Temmuz 1890'da İstanbul Kumkapı olayları ile başlattılar. (Hocaoğlu 1976: 182)

Ermenilerin siyasi maksatlı ve planlı eylemlerini engellemek için, Hamidiye Alayları kurulur kurulmaz, Ermenilerden ve Avrupa'dan itirazlar yükselmeye başladı. Ermeniler için maksat Müslüman halkı savunmasız bırakmak, İngiltere için ise, Ermeniler ve Kürt Aşiretleri vasıtasıyla Doğu Anadolu'yu Osmanlıdan koparmak idi.

DOĞU ANADOLUDA CERAYAN EDEN GELİŞMELER

Bölgede çeşitli olayların, İstanbul'da da büyük devletlerin baskılarının devam etmesi üzerine 2. Abdülhamid, Müşir Ahmed Şakir Paşa'yı müfettiş olarak Doğu Anadolu'ya gönderdi. Şakir Paşa, 1897'de 4. Ordu Kumandanı Zeki Paşa ile birlikte Hamidiye Alaylarının disiplin altına alınmasını sağlamakla görevlendirildi. (Kodaman 1987: 21-19) Fakat bunlar, üç aylık bir çalışmadan sonra Aralık 1897'de hazırladıkları bir raporla Hamidiye Alaylarında gereken disiplinin sağlanamadığını kabul ettiler. Raporda alayların askeri otoriteye bağlılıklarının gevşek olduğu, bazı subayların dirayetsizliği ve aşiret reisleriyle menfaat ilişkileri içinde bulundukları, mahalli eşrafın bu durumdan duyduğu rahatsızlık, aşiretlerin kendi reislerinin kontrolünden çıkmalarının ortaya koyduğu sıkıntılar belirtilmişti. Kalabalık nüfusu ile birkaç alay oluşturan aşiretlerin bulundukları yerlerde hâkim duruma gelmelerinin bölgedeki sosyal yapıyı derinden etkilediği ve mevcut sosyal dengeyi sarstığı üzerinde durulmuştur.

Müşir Ahmed Şakir ve Zeki paşaların Hamidiye Alaylarını yeniden düzene sokmak için öngördükleri en önemli tedbirler ise halen müstakil birimler halinde bulunan alayların başlarına birer mirliva tayin edilerek yedi mirlivaya ayrılması ve Malazgirt'i merkez edinecek bir Ferikin idaresinde kurulacak Hamidiye Umum Kumandanlığına bağlanmasıydı. Bunlar Rus ve İran sınırı boyunca yerleştirilecekti. Ayrıca alay mensupları esasen atçılık ve binicilikte mahir olduklarından bunlara verilecek eğitimin düzen ve itaat noktalarında yoğunlaştırılması ve aşiret ileri gelenlerinin problemlerini alay kumandanı ile çözmeleri gerektiği belirtilmekteydi.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

Barış zamanlarında aşiret subay ve erlerinin uygunsuz davranışlarının önlenmesi, emirlere itaatsizlik edenlerin nizami ordularda askerliğe zorlanmaları, yağma ve talan gibi kanunsuzlukların şiddetle cezalandırılması ve aşiretlerin ödeyecekleri aşar ve koyun vergisinin tahsil edilerek alay masraflarına karşılık tutulması da teklif edilmekteydi. Adli vakalarda alay idareci ve mensuplarının, kendilerini doğrudan padişaha bağlı saymaları sebebiyle mahkeme kararları ile vali ve kaymakamların emirlerini dinlememeleri konusunun, ahali arasında çıkacak her türlü anlaşmazlıkta tek yetkilinin mahalli adli otorite olduğu belirtilerek önlenebileceği ileri sürülmekteydi.

Ancak bu teklifler tam olarak uygulanamadı. Öte yandan dış baskılara maruz kalan hükümetin bazı uygulamalarının aşiretlerin devlete küsmesine sebep olabileceği ihtimaline karşı 2. Abdülhamid, aşiret ileri gelenleriyle padişah-halife sıfatını ön plana çıkaracak doğrudan özel ilişkiler kurmayı tercih etti ve dış baskılara direnerek aşiretlere yanlarında olduğu mesajını vermeye çalıştı. Bu politika ile aşiretleri şahsına bağladığı gibi hilafet makamı ile olan irtibatlarını da sağlamlaştırmıştır. (Kodaman 1979: 27)

Sultan 2. Abdülhamid, Müslümanların Osmanlı hanedanına ve hükümetine olan sadakatini artırmak ve böylece İslam dayanışmasını gerçekleştirerek imparatorluğu içte ve dışta güçlü hale getirmeye çalıştı. Bu siyaseti başarılı olarak, imparatorlukta Müslümanların lideri ve koruyucusu olduğu hissini kabul ettirdi. Kısa süre sonra da Müslümanlar nezdinde Halife-Sultan, itibarını ve şöhretini artırdı. Yine politika gereği olarak 1891 tarihli Nizâmnâmeye göre, Şark'ta Osmanlı Devleti'nin İslâm kardeşliği politikasını Müslüman halka anlatmak; dış güçlerin oyunlarına gelmemek; merkezî otoriteyi tekrar temin etmek ve o bölgedeki insanları gönüllü vatan müdafileri olarak istihdam etmek gayesi amaçlanarak "Hamidiye Alayları" denilen yerel askerî kuvvetleri teşkil edilmiştir. (Kodaman 1979: 34)

HAMİDİYE ALAYLARININ KURULUŞU

1877-1878 Rus Harbi'nden sonra, Osmanlı Devleti'nde özellikle Doğu Anadolu'da devlet otoritesi zayıflamıştı. Ermeni olaylarının da başlaması ve reformların uygulanamaması, hatta kaldırılması düşüncesi 2. Abdülhamid'i daha merkezi bir politika izlemeye mecbur bırakmıştı. (Bolat 2010: 178)

Merkezi otoriteye bağlı olmayan Kürt aşiretleri isyan etmiş; kendi aralarında, Ermenilerle hatta devletle mücadele eder duruma gelmişlerdi. Üstelik Kürtler Rusya ve İngiltere tarafından da kullanılmak isteniyordu. Bu durumda, bölgede başıboş gezen Kürt aşiretlerinden faydalanmak isteyen 2.Abdülhamid, Rusya ve İngiltere'nin saldırılarına karşı da Anadolu'yu koruyacaktı. (Bolat 2010: 179)

Hamidiye Alaylarının[2] hem kuruluş sebeplerinin hem de kuruluş amaçlarının başında, Ermenilerin hak iddia ettikleri Doğu Anadolu'nun imparatorluk sınırları içinde kalmasını sağlamak ve dolayısıyla da her ne pahasına olursa olsun, bölgenin Ermeni çetelere ve politik

[2] 1890 yılı başlarında kurulma çalışmalarına başlanan Hamidiye Alayları'nın teşkilinin amacı bu konuyla ilgili belgelerde, "askerlik hizmetinin umumileştirilmesi ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin silahlı kuvvetlerinin sayıca arttırılması gayesiyle, askeri nizarn ve hizmet altında tutulmayan, binicilik ve nişancılıkta meşhur, çadırda yaşayan aşiret fertlerinden süvari birlikleri oluşturulması" şeklinde açıklanmaktadır.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

güçlere karşı savunulması geliyordu. 4. Ordunun Merkez Karargâhının Erzincan'da bulunması dolayısıyla, Ermeni örgütlerinin Erzurum, Van, Bitlis gibi uzak vilâyetlerde çıkarttıkları olaylara veya isyanlara Osmanlı ordu birliklerinin anında müdahale etme imkânızayıftı. Buna çare olarak, Müşir Zeki Paşa'nın, Ermeni saldırılarına karşı Müslüman halkı kendini savunur hale getirmek için, Hamidiye Alayları adı altında aşiretlerden alaylar teşkil edilerek, onların gücünden istifade etme konusunda rapor sundu.

Müşir Zeki Paşa raporunda, Rusya'nın Kazak teşkilatını övgü dolu sözlerle başlayarak, olası düşman saldırıları karşısında hudut savunmasında aşiretlerden nasıl yararlandıklarını anlatmaktadır. Ruslar, aşiretleri silâhaltına almıyorlar fakat yılda bir buçuk ay belli bir toplama kamplarına alıyorlar, talim ve terbiyeye tabi tutuyorlar ve sonra hepsini yine serbest bırakıp evlerine gidiyorlar. Bağ, bahçe ve tarlalarında, sürülerinin başında çalışma imkânı veriyorlardı. (Aydın 2001: 52)

Zeki Paşa'nın, Ermeni saldırılarına karşı Müslüman halkı kendini savunur hale getirmek için, Hamidiye Alayları adı altında aşiretlerden alaylar teşkil edilerek, onların gücünden istifade etme projesi Abdülhamit tarafından kabul edildi.

20 Ekim 1890 tarihinde çıkarılan yasa ile İbrahim Bey ve Kerim Paşa'nın öncülüğünde Hamidiye Süvari Alayları adı altında bir teşkilat oluşturulmaya başlandı. Bu suretle Doğu Anadolu'da asayişin bozulmasına neden olan aşiretlerin düzen altına alınabileceği, Doğu bölgelerinde Ermeniler tarafından çıkarılması muhtemel ayaklanmalara karşı yerel direnişi sağlayacak bir teşkilat kurulmuş olacağı düşünülmüştü. (TSK Tarihi 3, 1977: 223).

Teftiş-i Askeri Komisyonu üyesi Miralay İbrahim Bey, bu projenin fikir ve uygulama aşamasında aktif rol almışlardır. Doğu Anadolu'da yaşayan Arap, Kürt, Türkmen ve Karakalpak aşiretlerinden başlangıçta yirmi bir alay olarak kurulması planlanan alayların sayısı gösterilen büyük ilgiden dolayı 1892'de kırk beş, 1893'te elli altı, 1894 Ağustosunda elli sekiz. 1898'de altmış ve 1901'de altmış beşe ulaşmıştır. Hazırlanan raporlardan, bölgedeki potansiyelin 100 alay çıkarabilecek güçte olduğu anlaşılmıştır.

Doğu Anadolu'da yaşayan Arap, Kürt, Türkmen ve Karakalpak aşiretlerinden başlangıçta yirmi bir alay olarak kurulması planlanan alayların sayısı gösterilen büyük ilgiden dolayı 1892'de kırk beş, 1893'te elli altı, 1894 Ağustosunda elli sekiz. 1898'de altmış ve 1901'de altmış beşe ulaşmıştır. Hazırlanan raporlardan, bölgedeki potansiyelin 100 alay çıkarabilecek güçte olduğu anlaşılmıştır.

Hamidiye Alaylarının kurulması için stratejik açısından iki bölge seçilmiştir. Birinci bölge, Erzurum- Van arasındaki Rusya'ya sınırı olan yerlerdir. İkinci bölge ise Mardin- Urfa arasındaki arazide oturan aşiretleri içine alıyordu. Burada görüldüğü gibi, Hamidiye hafif süvari alaylarını kurulmasına öncelik verilen bölgelerden Erzurum-Van hattının Rus tehlikesine karşın, Urfa-Mardin hattının da İngiltere'nin politik amaçlarına karşın sınır güvenliğinin korunması amacıyla seçilmiştir.

Hamidiye Alayları'nın kuruluş gerekçesinde düşmana karşı yurdu korumanın her ferdin görevi olduğu vurgulanarak aşiretler de savunmaya davet edilmiştir. Sadece Kürtlerden oluşmayıp Türk ve Arap da barındıran Hamidiye Alayları en az 4, en fazla 6 birlikten

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

oluşturulmuş; bölük 128, alaydan 512 kişi oluşuyordu. Bölükler 192 ve alaylar da 1152 ile sınırlandırılmıştı. Alaylara katılanların askerlikten muaf olması ve Kürt aşiretlerinin halife tarafından dikkate alınıp itibarlarını arttırmaya çalışmaları dolayısıyla Hamidiye Alayları'na ilgi yoğun olmuştur. (Aybi 2009: 83)

Gerek devletin gerekse aşiretlerin bu projeden beklentilerini en iyi şekilde gösteren belge, 13 Mayıs 1896 tarihinde yayımlanan 121 maddelik alayların kuruluş kanunudur. Buna göre, Osmanlı ordusunun nizami süvari alaylarına ilaveten teşkilata dâhil edilecek alaylar en az dört, en fazla altı bölükten oluşacak ve aşiretin nüfus gücüne göre alaylarda azami 1152 kişi bulunacaktı. Nüfusu bir alay çıkaramayan aşiretlerden birkaç bölük teşkil edilecektir. Bu bölükler barış döneminde kendi aralarında talim yapacak ve savaşta bir kumandan idaresinde diğer küçük aşiretlerin askerleriyle birleştirilecekti. (Fırat 1970: 144-164) Ayrıca her alaydan İstanbul'daki süvari mektebinde tahsil görmek üzere bir genç seçilecek ve tahsil sonunda mülazım rütbesiyle alayına katılacaktı.

İngiltere, 1877-1878 savaşından sonra Doğu Anadolu'da Ermeniler lehine bazı düzenlemelerin yapılmasını talep ederken öte yandan Rusya Ermeni çetelerini silah ve cephane bakımından destekliyordu.

Hamidiye Alayları'nın kurulması, Balkanlar'ın imparatorluktan kopartılarak hazin durumuna benzemeyi ve düşmeyi önlemiştir. Doğu Anadolu'da Müslüman halk, İslam birliği ile hareket ederek daima uyanık olmuşlardır. Ermenilere ve Ruslara karşı etten duvar olarak kenetlenmişlerdir. Hamidiye Alaylarının varlığı sonucunda; Ermenilerin faaliyetleri geri püskürtülmüştür, Rus saldırıları durdurulmuş, İngilizlerin bölgede yayılma politikası engellenmiş, Osmanlı Devleti burada etkin olacağı sosyo-politik denge kurulmuş ve merkezi otorite daha da güçlenmiştir.

HAMİDİYE ALAYLARININ SİSTEMİ ve İŞLEYİŞİ

Hamidiye Alayları; Türkmen, Karakalpak, Kürt ve Arap aşiretlerinden oluşturulmuştur. Her aşiret alaylarının elbiseleri kendi örf ve geleneksel izlerini taşıyordu. Kurulan her alaylara Padişah arması, kırmızı atlastan sancaklar ve beyaz ipek kumaşa işlenmiş fermanlar verilmiştir. (Kodaman 1987: 39)

Hamidiye Süvari Alaylarını oluşturan askerler, üç bölüme ayrılıyordu. 17–20 yaş arasında olanlara "Efradı İptidai" (başlangıç), 20–32 yaş arasında olanlara "İlk askerlik devresi", 32–40 yaş arasında olanlara "İkinci askerlik devresi" adı verilmiştir. Sonradan bu isimler de değiştirilmiş, bu üç sınıf; er, ihsariye ve ihtiyatiye diye adlandırılmışlardır. (TSK Tarihi 3, 1977:224).

Hamidiye Alayları'nda eğitim Nizamiye Süvari Alay Subaylarınca verilmekte, devlete sadık olan aşiret reislerine Albay rütbesi verilip yardımcısının da Nizami bir subay olması şart koşulmaktaydı. Böylece Hamidiye Alayları devlet tarafından denetlenebiliyordu. (Dabağyan 2015: 199)

Alay Nizamnamesine göre, Hamidiye Süvari Alayları, en az dört bölüklü, en fazla altı bölüklü kurulmuştu. Her bölük, dört takımdan ve her takım 32 erden az ve 48 erden fazla

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

değildi. Alaylar, aşiretlerin nüfus sayısına göre teşkil edilmişti.[3] Her aşiretten nüfusuna göre bir veya iki süvari alayı oluşturulmuş ve her aşiretin süvari alayı kendi içinde sıra ile numaralandırılmıştı. Bir aşiretin nüfusu, bir süvari alayı teşkiline yetmezse, nüfus durumunun elverdiği sayıda süvari bölüğü kurularak, bunların seferde tümen komutanları tarafından birleştirilerek alay haline getirilmesi kabul edilmişti. (TSK Tarihi 3, 1977:223).

Hamidiye Süvari Alayları erlerinin askerlik süresi, 23 yıl olarak kabul edilmişti. Bütün aşiretlerdeki erkeklerden, 17 yaşından 40 yaşına kadar olanlar asker sayılıyordu. Bunların isimleri bir deftere yazılıyor ve bu defterler bölük komutanlarının yanında saklanıyordu. Bu defterlerin birer örneği de "Umum Hamidiye Askerleri Komutanlığı" ile merkez ordusunda bulunmaktaydı. Dört Alay bir Tugay olarak kabul edilmiştir. Bütün Hamidiye Alaylarının komutanı olarak da bir Tümgeneral görevlendirilmişti. Ayrıca, Alayların subay kadrosunu oluşturmak için İstanbul'daki Süvari Mektebine aşiret çocuklarının alınarak yetiştirilmesi planlanmıştı. Ancak bu zamana kadar doğacak subay ihtiyacını karşılamak için de mevcut aşiret reislerinden yararlanılmış ve kendilerine rütbe ve nişan verilerek komutan olarak tayin edilmişlerdi. Fakat bu sistemin zararlı olduğu ortaya çıkınca bölük ve alay komutanlarının nizamiye birliklerinden, kaymakam, binbaşı, kolağası ve mülazım rütbelerindeki görevlilerin ise aşiretlerin ileri gelenlerinden atanması uygun görülmüştür. (TSK Tarihi 3, 1977:224).

1896 yılına gelindiğinde kurulmuş bulunan süvari alayları ve Tugay birlikleri şöyleydi:

TUGAY	ALAYLAR	BULUNDUĞU YERLER
1.	1,2,3	Alho, Casumo, Cibalvardi
2.	4,5,6,7,8	Hınıs, Karakilise, Gölehor, Toprak, Tutak
3.	9,10,11,12	Kızıldize, Diyadin, İhtiyar, Akdedei, Ulya
4.	13,14,15,16	Salhane, Nazarabat, Tirkisin, Haydarbey
5.	17,18,19,20	Toruzak, Setmans, Karahisar, Karaciyan
6.	21,22,23,24,25	Erkiş, Köseler, Develi, Karahasan, Erciş
7.	26,27,28,29,30	Doşitayan, Malazgirt, Dinkök, Moryat, Tırtop
8.	31,32,33	Yağlıisa, Şiran, Güngüm
9.	34,35	Madrak, Söylemezi Süfla

Yukarıdaki dokuz tugaydan başka, Toniraş'ta 36., Bayezit'te 37-38., Ahırbefi süfla'da 39., Sivas'ta 40., Yenişehir'de 41,42. ve 43., Siverek'te 44., Gazellik'te 45., Mardin'de 46, Nusaybin de 47, Safan'da 48 ve 49, Zemar Çiftliğinde 50. Harran'da 51.,52., Suruç'ta 53.,54.,55. Hernişi Süfla'da 56 ve 57. alaylar teşkil edilmiş bulunuyordu. (TSK Tarihi 3, 1977: 227).

1908'de 2. Meşrutiyet'in ilanına kadar mahalli, mülki ve askeri otoritelerle Hamidiye Alayları mensupları ve aşiretleri arasındaki sürtüşme ve çekişmeler eksik olmadı. 2.

[3] Maddelerdeki en dikkat çekici konulardan birisi de küçük aşiretlerin alay kurmak ve eğitim için bir araya gelmesi kesinlikle yasaklanıyor. Sadece savaş halinde merkezi hükümetin veya ordu komutanının lüzum görmesi halinde birleşmelerine izin veriliyordu.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

Meşrutiyet'in ilanı ve hemen ardından 2. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle yeni bir siyasi anlayışın ortaya çıkması, yönetimin bölgede halen mevcut olan veya geri dönen Ermeniler lehine kararlar alması yoğun tepkilere yol açtı. Aşiretler arasında devlete karşı propaganda yapanlar, idarenin Ermenileri kayırdığı ve devletin Müslüman vasfının tehlikeye girdiği söylentilerini yaymaya başlayarak huzursuzluğu arttırdılar.

2. Meşrutiyet'ten sonra hükümet, Binbaşı Hacı Hamdi Bey başkanlığındaki bir heyeti Rus sınırına yakın bölgelerdeki alayları ve Fahreddin Altay Bey başkanlığındaki bir diğer heyeti de Güneydoğu Anadolu bölgesindeki alayları düzenlemekle görevlendirdi. Bu komisyonlar kayıtları kontrol ederek vefat eden askerleri kayıtlardan çıkarıp yerlerine yenilerini aldı ve aşiret reislerine yeni rütbe ve hediyeler dağıttı. Bu arada teşkilatın ismi de *"aşiret alayları"* olarak kısaltıldı. Yine bu dönemde aşiretler çete savaşı yapacak yardımcı birlikler halinde düzenlendi. Alay kadrosunda aşiret reislerinin etkinliği azaltıldı. (Karaca 1995: 316)

1912'de alaylar birleştirilip *"aşiret süvari fırkaları"* meydana getirildi. Ayrıca yedi kişilik bir aşiret süvari müfettişliği oluşturularak alayların tek elden yönetilmesine başlandı. 1911'de çıkarılan *"Cerad Nizamı"* adlı talimatname ile alayların görev ve eğitim sistemleri yeniden düzenlendi.

Buna göre ordu tarafından desteklenen alayların görevi düşman süvarisinin yanaşık nizamdaki birliklerini dağıtmak, düşman keşif kollarına engel olmak, düşmanı yanıltmak, oyalamak ve baskın yapmak, geri çekilen düşmanı takip ederek zarar vermek, kısaca çete savaşı yapmaktan ibaretti. Alayların bu son düzenleme ile ne gibi faaliyetler içine girdiklerine dair fazla bilgi bulunmamakla birlikte Karakeçili ve Milli aşiretlerinin Balkan savaşlarına gönüllü üçer alayla katıldıkları ve mücadele ettikleri bilinmektedir. Gerek 1. Dünya Savaşı'nda gerekse Milli Mücadele yıllarında aşiret alaylarının bazı askeri görevler aldıkları, Doğu Anadolu'nun savunmasına katkıda bulundukları belirtilmektedir.

2. Abdülhamit; devletin bekasını tesis etmede, çeşitli; dil, din, ırk'a mensup insan mozaiğini bütünlük içerisinde kaynaştırma da, toplumsal bilgi ve görgüyü artırmada, çağın ilim ve teknolojik gereksinimi uygulamaya ve içte- dışta yaşanılan siyasal kırılmaları sağlam tutmaya yönelik yapıcı yöntemlere başvurmaktadır. Sultan Abdülhamit'in Kürtleri devlete daha da ısındırmak ve bağlılıklarını artırmak için yürüttüğü "Osmanlı" bilincinin güçlendirilmesi gibi unsurlar da vardı. İstanbul'da 'aşiret mekteplerinin açılması, bölgedeki medreselere maddi destek verilmesi bu projenin ayaklarını oluşturuyordu. Bu yöntemlerden biri de; saraya bağlı, halka açık bulunmayan ve özel bir eğitim müessesesi olan: Aşiret Mektepleridir.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

AŞİRET MEKTEPLERİ

Aşiret Mektebi (Mekteb-i Aşiret-i Hümayun) ilk defa 21 Eylül 1892 tarihinde İstanbul'da açılan orta dereceli bir okul olarak faaliyete başlamıştır. Beşiktaş-Akaretler'deki bir binada bir yıl kadar faaliyet gösterdikten sonra, Kabataş'taki Esma Sultan Konağına taşınmış, burada eğitimini kapanıncaya kadar sürdürmüştür.

Aşiret Mektebi ilk olarak; Halep, Bağdat, Suriye, Musul, Basra, Diyarbakır, Trablusgarp, Kudüs, Bingazi vilayetlerinden, yetenekli ve itibarlı ailelerin 12-16 yaş arasındaki çocuklarından seçilerek alınmıştır. Bu çocuklardan hemen hiçbiri Türkçe bilmiyordu. Mektepte yedi sekiz ay gibi kısa sürede verilen eğitimle Türkçe konuşmayı mükemmel biçimde öğrenirlerdi. Başlangıçta iki yıllık öğretim programı, daha sonra beş yıla çıkarıldı. Okulda Kur'ân-ı Kerim, fıkıh, ilmihal gibi din ilimleri yanında, fen ilimleri, Fransızca, Türkçe, coğrafya, tarih, edebiyat ve askerî dersler de okutuldu. Öğrenim süresince kalınan yatakhane ve yemekhane son derece itinalı tutulmuştur. Mektep üniformasının kollarına günümüzdeki askerî okullarda olduğu gibi kadifeli ve kapalı yakasında "Aşiret Mekteb-i Hümayunu Talebeleri" kelimeleri işlenmiştir.

Beş yıl süren zaman dilimi içinde, öğrencilere iki yılda bir ailelerine gitmelerine izin verilir ve yol masrafları da devlet tarafından karşılanırdı. Derslerden başka, talim ve beden eğitimi dersleri de vardı. Bu duruma bakıldığında eğitim ve öğretim müfredatı olarak askerî liselerle benzerlik göstermektedir. Ramazan'da öğrenciler, padişah tarafından Yıldız Sarayı'na iftara dâvet edilirler, böylece Padişahı yakından görebilme imkânına sahip olurlardı. Öğrencilere saraydan ayrılırken de birer altın lira ihsan edilirdi. Cuma ve diğer tatil günleri akşama kadar, gruplar halinde çarşı iznine çıkarlardı. Devlet tarafından günlük olarak verilen iki kuruş her ihtiyaçlarına yeterdi.

Askerler, aşiretlerin on yedi-kırk yaş arasındaki erkeklerinden oluşturulacaktır. On yedi-yirmi yaş *"iptidaiye",* yirmi-otuz iki yaş *"nizamiye"* ve otuz iki-kırk yaş arası da *"redif"* sınıflarına dâhil olacaktı. Askerlerin hepsinin eğitilmesi, gerek öğretmen temininde gerekse mali ihtiyaçların karşılanmasında zorluk çıkaracağından eğitimin birlikler arasında değişmeli olarak yapılması kararlaştırılmıştı. Bu nöbetleşe talim sayesinde tarımla uğraşan kimselerin üretimi de engellenememiş olacaktı.

1892'de kurulan Aşiret Mektebi bir örnek okul olarak kurulmuş, bunu başka Aşiret Mektepleri'nin takip etmesi planlanmıştı. Kurumun başlangıçtaki hedefi, esas olarak Arap vilayetlerindeki aşiretlerden önde gelen ailelerin çocuklarına Osmanlı eğitimi vermek ve onları Osmanlı devletine sadık birer birey haline getirmek yoluyla, bu aşiretlerin Osmanlı siyasi sistemine ve İslam birliği düşüncesine uyum sağlamaktı. Aşiret Mektebi mezunları, Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdikten sonra memleketlerine döndüklerinde, yerel idarede devlet memuru ya da düşük rütbeli jandarma subayı olabiliyorlardı.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

SON OLARAK

Hamidiye Hafif Süvari Alayları, Doğu Anadolu'da merkezi otoritenin sağlanması, devletin etkin olacağı yeni bir sosyopolitik dengenin kurulması, aşiretlerin askeri gücünden faydalanılması, bölgede Ermenilerin sürdürdüğü faaliyetlerin engellenmesi ve muhtemel bir Rus saldırısına karşı bölge savunmasının güçlendirilmesi için teşkil edilmiştir. Sultan 2. Abdülhamid'in Halife-Sultan itibarıyla Doğu Anadolu bölgesinde bulunan aşiretleri kolayca kendisine bağlamasını ve itaat almasını bildi.

Dönemin şartları altında, hem Rus tehlikesi ve Ermeni meselesi düşünülerek, hem de bölgenin sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümü amacıyla oluşturulan Hamidiye Alayları, Sultan 2. Abdülhamit'in istediği seviyeye ulaşamamıştı. Savaş esnasında bazı mahalli başarılar kazanılmış olsa da, bir türlü askeri disiplin sağlanamamıştı. Reisleri, ağaları ve erleri gerçek bir askeri eğitim görmedikleri için başıbozukluk yapıyorlardı.

Eskiden eşkıyalık yapan bazı gruplar, Hamidiye Alaylarının içine sızmış bulunuyordu. Bunlar, ellerine geçirdikleri yetkilerle, daha önce teşkilatsız olarak yaptıkları gasp ve yağma işlerini bu defa, padişah otoritesine dayalı bir teşkilat halinde yapmaya başlamışlardı. Ağalarının emir komutası altında zorbalıklar yaparak Hamidiye Alayları'na sızmış çapulcular, devletin birlikleri olduğu için herhangi bir soruşturmaya da uğramıyorlar, böylece cüretleri daha da artıyordu. Bölge halkından padişah 2. Abdülhamit'e sürekli şikâyetler gelmesine rağmen, bu konuda gerekli önlemler alınamıyordu. Bölge halkından yükselen şikâyetler, 2. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine kadar sürdü. İttihat ve Terakkinin iktidara gelmesiyle birlikte Hamidiye Alaylarının sayısı 24'e indirilerek Hafif Süvari Alayları adıyla 9. Kolorduya bağlandılar. Düzenli orduya bağlanmayı kabul etmeyen bazı aşiretler ile iktidardaki İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında gerilen ipler, sonunda kopmasına gelmişti. Düzenli orduya katılmayı kabul etmeyen aşiretlerin bir kısmı bölgede kalırken, hapisten çıkan Kör Hüseyin Paşa liderliğindeki bir kısmı da İran ve Irak bölgelerine göç etmişti. 1913 yılında Musul bölgesinde çıkan Kürt isyanında öncülük yapan bu aşiretlerin, devlete büyük zararları dokundu. Cumhuriyetin kurulmasından sonra çıkan Şeyh Said isyanında da en çok alayı bulunan aşiretlerden Hasenan ve Zirkan aşiretlerinin katılımları olmuştu. Bütün bunlara rağmen hiçbir isyana katılmamış, Rusya ve Ermeni çetelerine karşı kahramanca savaşmış aşiretler de vardı. Türkiye Cumhuriyeti devleti de isyana katılmayan aşiretlerin subay ve paşalarının kendilerine ve eşlerine emekli maaşı bağlamış ve 1950'li yıllara kadar bu maaşları ödemiştir. Eşlerin ölümüyle birlikte de Hamidiye Alayları dönemine ait bütün izler silinmiştir. (Aydın, 2001: 78)

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599

KAYNAKÇA

Aybi, Mahmut (2009). II. Abdülhamid'in Ortadoğu Politikası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Aydın, Mehmet (2001). II.Abdülhamid Han'ın Liderlik Sırları, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Bolat, Gökhan (2010). Ermeni Meselesinde İran'ın Rolü ve Osmanlı-İran İlişkilerine Etkileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Dabağyan, Levon. Panos (2015). Osmanlı Ermenileri Ve Bir Devrin Anatomisi 2: Bilinmeyen II.Abdülhamid Han, İstanbul: Yedirenk Yayınları.

Fırat, Mehmet. Şerif (1970). Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Ankara: Kardeş Matbaası.

Günay, Sakıp. Selçuk (1983). Hamidiye Hafif Süvari Alayları: 1890-1918, Doktora Tezi, Ankara: Atatürk Üniversitesi Ed. Fak. Tarih Bölümü.

Hocaoğlu, Mehmed (1976). Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, İstanbul: Nadir Kitap ve Eserler.

Karaca, Ali (1995). Hamidiye Hafif Süvari Alayları Hakkında Bazı Tespitler (1890-1900), Prof. Dr. Hakkı Dursun, Yıldız Armağanı, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Kodaman, Bedri (1979). Hamidiye Hafif Süvari Alayları, 2. Abdülhamid ve Doğu Anadolu Aşiretleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı:32.

Kodaman, Bedri (1987). Sultan 2. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Küçük, Cevdet (1984). Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı: 1878-1897, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1977). 3. Cilt, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Yıldız, Zekeriya (1992). Kürt Gerçeği, Olaylar, Oyunlar ve Çözümler, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=4081599